

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק ברצבי

בלק

פרשה ארץ ישראלית

יושב ישראל בשיטים - על עצי השיטה הגדלים בארץ

מאת: טליה זיסקין

ישראל היא גבול התפוצה הצפוני שלה. בשמורת הטבע תל שימרון בגבולו הצפוני של עמק יזרעאל נמצא ריכוז השיטה המלבינה הצפוני ביותר בעולם. ריכוזים של השיטה המלבינה קיימים גם בנחל תבור, בעמק האלה, ליד מושב ישרש ובשמורת הטבע מבוא אשדוד.

מין נוסף של השיטה, השיטה המכחילה, הוא חדש בארץ. הוא הובא לארץ ממערב אוסטרליה בשנות העשרים של המאה העשרים למטרות ייעור, גינון, ייבוש ביצות ועצירת חולות נודדים. מאז התפשט העץ הזה ברחבי הארץ. כיום, זהו מין נפוץ מאוד מצפון הארץ ועד צפון הנגב ונחשב לאחד מהצמחים הפולשים המזיקים ביותר בישראל, מכיוון שהוא משתלט על מגוון בתי גידול בארץ.

השיטה הגדלה בארץ - עיתים מועילה ועיתים מזיקה. כך גם השיטה במקרא מוזכרת הן במשמעות חיובית והן במשמעות שלילית. למרות הדומיננטיות של השיטה במשכן, בפרשתנו היא מופיעה בהקשר שלילי, ואת זאת ממתיק המדרש לעתיד לבוא: **חטאו בשיטים, ולקו בשיטים. חטאו בשיטים - וישב ישראל בשיטים** (במדבר כה א), **ולקו בשיטים - ויהיו המתים במגפה** (במדבר כ"ה, ט) [...] **אמר הקדוש ברוך הוא: לעולם הבא אני מרפא את השיטים, שנאמר (ויאל ד, יח) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב, וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השיטים** (מדרש תנחומא פרשת תרומה סימן ט).

מיד אחרי פרשת בלעם מסופר על עם ישראל היושב בשיטים ומתחיל לזנות עם בנות מואב: **וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים, וַיַּחַל הָעָם לְזָנוֹת אֶל בָּנוֹת מוֹאָב** (במדבר כה, א).

המקום 'שיטים' מוזכר שוב בתיאור מסעות ישראל **וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשֻׁמִּת עַד אֲבֵל הַשִּׁטִּים בְּעֶרְבַת מוֹאָב** (במדבר לג, מט), ולפני הכניסה לארץ בימי יהושע **וַיִּשְׁעֶם יְהוֹשֻׁעַ בְּבָקָר וַיִּסְעוּ מִהַשִּׁטִּים, וַיָּבֹאוּ עַד-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיִּלְנוּ שָׁם טָרֶם יַעֲבְרוּ** (יהושע ג, א).

מדוע נקרא מקום זה כך? בגמרא מובאים לכך שני הסברים: של רבי אליעזר ושל רבי יהושע, אחד על דרך הפשט ואחד על דרך הדרש: **וישב ישראל בשיטים, רבי אליעזר אומר: שטים שמה, רבי יהושע אומר: שנתעסקו בדברי שטות** (בבלי סנהדרין, קו עמוד א). בעוד רבי אליעזר מסביר ששם המקום הוא על שם עצי השיטה, רבי יהושע בדרשתו על השם מותח ביקורת על מעשי בני ישראל. עצי השיטים מוזכרים בתורה לראשונה בתיאור הקמת המשכן וכליו וחוזרים פעמים מספר בדברי הנביאים.

בעולם קיימים מאות מיני עצים ושיחים של עץ השיטה. בארץ גדלים באופן טבעי ארבעה מינים של עצי שיטה: שיטה סלילנית, שיטת הסוכך, שיטת הנגב ושיטה מלבינה. שלושת הראשונים - תפוצתם באזורים מדבריים, בערבה ועד יריחו ואף סביב באר שבע, וחשיבותם רבה כנקודות צל לעוברי המדבר וכמקור מזון לבעלי החיים. לא מפתיע שעצי השיטה, העצים הדומיננטיים במדבר, הם ששימשו כחומר גלם לבניית המשכן. בחפירות ארכאולוגיות שהתקיימו בתל באר שבע, בתל ערד ובנחל גרר נמצאו בשכבת ממצאים מתקופת הברזל (מהמאה ה-12 ועד המאה ה-6 לפני הספירה) שרידי שיטה סלילנית שהייתה נפוצה בבנייה, לכן גבוהה הסבירות שזהו עץ השיטה המוזכר במקרא.

בשונה משלושה מינים אלה השיטה השכיחה מבין השיטים, השיטה המלבינה, גדלה בארץ ישראל במקומות שונים ומבודדים, לאו דווקא מדבריים, שהמשותף להם הוא מים זמינים נוספים על מי הגשמים. מוצאה של השיטה המלבינה בסוואנות של מזרח אפריקה, וארץ

לעיון נוסף

- אלון עזריה (עורך), **החי והצומח של ארץ ישראל**, תל אביב, 1988, כרך 10, עמ' 141-145
- עמר זהר, **צמחי המקרא**, ירושלים תשע"ב, עמ' 151-152